

## Sissejuhatus: dekadentsi erinumbrate triloogia ja projekti raamistik

*Mirjam Hinrikus, Leo Luks, Aare Pilv*

**Teesid:** Käesolev sissejuhatus raamistab dekadentsi-teemaliste erinumbrate triloogia kolmandat osa, mis on välja kasvanud uurimisprojektist „Tsiliviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“. Projekt käsitleb dekadentsi ühtaegu üleminekuseisundite diskursuse ja esteetika, mis väljendab moderniseeruva *fin de siècle*'i ühiskonna lagunemise- ja ebastabiilsuskogemusi, kuid avab ühtlasi võimalusi teisenemiseks ja taassünniks. Projekt toetub viiele lähte-eeldusele, mis rõhutavad dekadentsi seost kiirenenud moderniseerumise, ambivalentsuse, naturalismi allakäigudiskursuste ning Nietzsche mõtlemisega. Uurimuse põhifookus on eesti dekadentsil (Noor-Eesti ja selle järeltulijad) dialoogis Soome ja laiemate Skandinaavia ning (Lääne-)Euroopa dekadentsi näidetega.

**Võtmesõnad:** dekadents, naturalism, modernism, moderniseerumine, liminaalsus, Friedrich Nietzsche

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v29i36.26289>

Methise erinumbri sissejuhatus moodustab kolmanda osa dekadentsi-teemalisest ajakirjatriloogiast, mis on välja kasvanud uurimisprojekti „Tsiliviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ tegevustest. Lisaks siinses numbris avaldatud artiklite kogumile on 2023. aasta mais toimunud konverentsi „Dekadents eesti kultuuris: tõlge ja tõlgendus“ ettekannete põhjal koostatud ajakirja Keel ja Kirjandus erinumber „Kirjanduslik dekadents“ (2024, nr 1–2; koostajad Mirjam Hinrikus ja Merlin Kirikal) ning ajakirja Kunstiteaduslikke Uurimusi dekadentsi erinumber (2025, kd 34, nr 1–2; koostaja Tiina Abel).

Neid kolme erinumbrit tuleks käsitada ühe tervikliku komplektina, mis annab kokku ülevaatliku pildi Eesti dekadentsiuuringute praegusest seisust ning nende ümber koonduvast humanitaarteaduslikust tegevusest põhiliselt Põhjamaade ning eelkõige soome ja eesti dekadentsiuuringute kontekstis (vrd Lyytikäinen 1997; Rossi 2009; Hinrikus 2011; Parente-Čapková 2014; Hinrikus jt 2017; Lyytikäinen jt 2020a; Rossi 2020a; 2020b; Hinrikus 2022; Kirikal 2021). Eelmiste erinumbrate sissejuhatustes ei ole olnud võimalik pikemalt selgitada projekti tausta, eesmärke ega sedagi, kuidas dekadentsi mõistetakse käesoleva uurimistöö raames. Allpool püüame seda lünka täita – nii teoreetilise raamistiku, meetodite kui ka juba toimunud ja alles kavandatavate tegevuste tasandil. Kuna suur osa projekti liikmetest uurib ilukirjandust, siis toetub meie projekti teoreetiline raamistik põhiliselt kirjandusliku dekadentsi uurijate pärandile. Samas oleme algusest peale püüdnud teha koostööd ka kunstiteadlastega, sest kirjandusliku dekadentsi näited on rõhutatult intertekstuaalsed ehk n-ö õpitud tööd (Lyytikäinen 2003, 15) ja seega on ka eri kunstiliikide vaheline dialoog neisse sisse

kirjutatud sageli üllatavalt teadlikult (Kass 2022; 2024; 2025; Abel 2025a).<sup>1</sup> Meie projektiga on olnud rohkem või vähem seotud lausa neli kunstiteadlast ning ka meie teine (KTU) ja neljas (2026. aasta suvel valmiv Volupté) erinumber illustreerivad selle koostöö viljakust ja tulevikupotentsiaali.

## Dekadents kui üleminekuseisundite diskursus ja esteetika: teoreetilised lähtekohad

Projekti pealkiri „Tsiiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“<sup>2</sup> osutab väikeste ja „perifeersete“ Eesti ja laiemalt Põhjamaade kultuuride ambivalentsele ja tugevalt afektiivsele retoorikale, mida tõukab tagant kiirenenud moderniseerumismisprotsess. Noor, „ebaküps“ rahvusliku kultuuriorganismi kujund suhestatakse selle piirkonna kunstiteostes „üleküpsenud“ Euroopa kultuuripärandiga; „noore“ rahvuse enesekuvand vormub kurnatud vana maailma taustal; allakäigu mõiste muundub omalaadseks taassünni tähistajaks. Dekadents tähistab selles projektis esmajoones mitmesuguseid üleminekuseisundeid ja -vorme (Pynsent 1989, 142; Weir 1995, 20). Võrdleme Põhjamaade (eeskätt Soome) ja Baltikumi kultuuridest pärit kunstiteostes ilmnevaid dekadentsi esitusi paradigmaatiliste näidetega suurematest Euroopa kultuuridest (peamiselt saksa, prantsuse, inglise ja vene). Väidame, et *fin de siècle*’i Euroopa kultuurides, mis kogevad kiiret urbaniseerumist, revolutsiooniperioode, sõdu, poliitilist iseseisvumist ja/või koloniseerimise lõppu, representeerib kunstiline dekadents kui üleminekute väljendaja samaaegselt nii allakäigu ja lagunemise vorme kui ka mitmesuguseid tõuse, otsides võimalusi nii languste ja hajumiste ületamiseks kui ka uute normide kehtestamiseks.<sup>3</sup>

Meie projektil on viis lähte-eeldust. Esiteks hõlmab (kiirenenud moderniseerumismisprotsessi tõttu esile tulnud) *fin de siècle*’i kunstiline dekadents mitmesuguseid muutusi ja murranguid, mis seostuvad nt ruumi, aja, moraali, bioloogia, esteetikaga ning soo ja/või seksuaalsuse normide rikkumisega. (Desmarais ja Weir 2019; Constable, Denisoff ja Potolsky 1999; Potolsky 2004; Davis 2005; Gagnier 2010). Seetõttu leidub tollaegsete kunstnike ja kirjanike eri tüüpi tekstides nii mitmekesiseid liminaalsuse konstruktsioone kui ka tunnetust, et elatakse püsivas ülemineku-olukorras (Pynsent 1989, 142). Teiseks on reaktsioonid mitmesugustele ülemineku-representatsioonidele afektiivsed ja ambivalentsed. Erinevalt naturalismile omasest ühemõttelisest alla-

1 Nn tuumdekadentsi näited (Lyytikäinen jt 2020b, 5–6) panevad Roland Barthes’i idee „autori surmast“ mitmeti proovile. Nende n-õ õpitus toob kaasa kõrged nõudmised nii autorile kui ka lugejale. Eestis sõnastas neid 20. saj alguses ehk kõige häälekamalt Friedebert Tuglas (vt Undusk 2009).

2 Projekti kodulehekülj on <https://dekadents.utkk.ee/>.

3 Näiteks on dekadentliku stiili põhijooned – nii detaili ja fragmentide (vt Bourget [1883/1886] 2011; Reed 1985; Constable, Denisoff ja Potolsky 1999) kui ka killustunud mina obsessioon – põimunud igatsusega „terviklikkuse“ järele.

käigu ja lagunemise kuvandist iseloomustab kunstilise dekadentsi näiteid languse ja lagunemise avalduste vähemalt osaline estetiseerimine ja teinekord ka imetlemine või isegi nende ülistamine. Kolmandaks ei väljenda diskursiivne dekadents üksnes järskude muutustega haakuvat üleminekute taju, vaid osutab ka identiteedi eri aspektide (rass, rahvus, sugu, seksuaalsus ja poliitiline maailmavaade) liiga tormakale teisenemisele, mille väljenduseks on juurtetuse taju ja kõikumine eri samastumisvormide vahel. Neljandaks näitavad mitmed tekstid, et dekadentsi ambivalentsed vormid segunevad sageli naturalismile omaste allakäigu-diskursustega. Viiendaks seostub dekadentsi kui üleminekuseisundite representatsiooniga Nietzsche dekadentsikäsitlus (vt „Puuslikehämarus“, „Ecce homo“) ning tema arusaam rahvusest ja rassist („Sealpool head ja kurja“). Uurime neid küsimusi eeskätt Eesti ja Soome kirjanduste võrdluses, pidades silmas, et Põhjamaade kultuurides (Lyytikäinen 1997; 1998; Lyytikäinen jt 2020a) langes osutatud põiming kokku rahvuse ülesehitamise perioodiga, k.a püüdega kujundada tervet „kehapoliitikat“.

Dekadentsi kui analüütilist mõistet kasutame kahes tähenduses. Esiteks ja foucault'likus mõttes on see diskursus või pigem diskursiivsete praktikate võrgustik. Allakäik, lagunemine, langus ja lõputaju eri vormid kannavad selles samaaegselt negatiivseid ja positiivseid tähendusvarjundeid (Foucault 2005; Kafitz 2004; Desmarais ja Weir 2022) ning sellega seotud praktikad ületavad žanri- ja perioodipiire, läbistades naturalismi, estetismi, impressionismi, sümbolismi ning ka mitmeid hilisemaid modernismi (ja ka avangardi) suundumusi nii kirjanduses kui kunstis, samuti filosoofia ja (pseudo)teaduse valdkonnas. Teiseks tähistab dekadents esteetikat, kus domineerib diskursiivne dekadents oma mitmekesisites vormides, kuid mis tihtipeale kaasab ka naturalismi esteetikale tunnuslikke diskursiivseid praktikaid (bioloogiline ja sotsiaalne determinism, pärilikkus ja degeneratsioon, sotsiaaldarvinism). Enamgi, kunstilise dekadentsi näited võivad inspiratsiooni saada nii romantismi<sup>4</sup> kui ka modernismi eri vormidest (Lyytikäinen jt 2020c, vt ka viide 5).

Oma uurimustes tõukume ühelt poolt nn tuumdekadentsiga (Lyytikäinen jt 2020b, 5–6) seotud konkreetsetest representatsioonidest, kujunditest, troopidest ja sümbolitest. Teiselt poolt eelistame dekadentsi esteetika hübriidse iseloomu tõttu (Hinrikus ja Undusk 2024; vt ka vt ka Kass 2024; Abel 2025a; b) hoida kunstilise dekadentsi mõiste avarana. Eestis, kuhu suur osa üle-eelmise sajandivahetuse nn isme ehk *fin de siècle*<sup>5</sup> dekadentsi eri vormid (Weir 1995, IX; XVI; Lyytikäinen jt 2020b, 5; vrd Hinrikus 2022, 288)

4 Nagu David Weir (1995, 9) märgib, „avastas romantism teadvustamatu, kuid dekadents tõi selle pinnale ja muutis selle materiaalseks, nii et seda oli võimalik eri viisidel kodeerida ja sellega manipuleerida: kunstnike jaoks kunstnike jaoks saab sellest nt sürrealism või ekspressionism, teadlaste jaoks psühholoogia või analüüs.“ Romantismi suhe dekadentsiga vajab aga värskeid perspektiive, sest mitmed dekadentsi vormid pigem õnnestavad romantismiga seotud idealistlikke (k.a kristlikke) diskursusi. See teadmine on omakorda viinud saksa kultuuri mõjulistes maades, kus dekadentsiga tegeldakse (nt nagu Soome), katusmõistest „uusromantism“ loobumiseni. Vrd Hennoste 2016.

jõuavad üsna ühel ajal, seguneb kõnesolev esteetika sageli nii realismi ja/või naturalismi kui ka modernismi väljendustega.<sup>5</sup> Mõistame realismi kui ajalooülest representatsiooniviisi (nt Auerbach 1946; Hamon 1982), mis on eksisteerinud antiigist alates, kuid mille võtted töötati suures osas välja ja kodeeriti 19. sajandi klassikalisse realismlikku proosasse. 19. sajandi naturalistlik romaan omandab mitmed neist realistlikest konventsioonidest – nagu narratiivi objektiivsus ja läbipaistvus, süžee lineaarne kulg, tõsine toon ning narratiivi ankurdatus konkreetseesse ajaloolisse aega ja paika – ent lisab seejuures ka oma spetsiifilised teemad. Nende hulka kuuluvad (nagu juba mainitud) teaduslik determinism, inimese käitumise tingitus pärilikust allakäigust ning keskkonnast ja bioloogiast – teemadest, mis peegeldavad omakorda 19. sajandi lõpu teadusliku maailmapildi laiemat mõju. Mil moel segunevad dekadentlikud kunstiteosed realismi ja/või naturalismi ning modernismi esteetikaga, vajab eesti kontekstis ulatuslikku uurimist, kuid toonitagem siinkohal, et dekadentsi ja sellest välja kasvava modernismi eri vormide ambivalentsus tuleneb progressi ja positivismiga seotud kõne- ja tajuviiside samaaegsest jaatusest ja eitusest. (Pynsent 1989; Hinrikus 2014; vrd Hinrikus ja Undusk 2024). Selles mõttes on valgustav käesoleva numbri teooria-vahendus, Matthew Potolsky artikkel dekadentsi ja realismi suhetest Oscar Wilde'i näitel ning seda saatev kriitiline kommentaar artikli tõlkijalt Märt Väljatagalt.

Siinse projekti keskseks tugisambaks ei ole aga siiski sellised tähelepanuväärsed dekadentsi esteetika kujundajad nagu Wilde ega ka Baudelaire, vaid hoopis Friedrich Nietzsche, kelle mõjude ulatus on eesti ja soome dekadentlikus kunstis (Parente-Čapková 2014; Ahmala 2016; Hinrikus ja Undusk 2024; Hinrikus ja Kirikal 2024; Luks 2024) iseäranis selgelt tajutav. Nietzsche mõtlemine on vorminud osalt ka meie arusaama dekadentsist kui elu normaalsest staadiumist, mida iseloomustavad nõrgenenud reaktsioonid ärritustele, haiglased instinktid ja elutahte nõrgenemine, ent mis on ometi lahutamatu osa eluprotsessist tervikuna (Bernheimer 2002; More 2019; Luks 2023a). Lisaks huvitab meid Nietzsche rahvuse ja tõu (või rassi) käsitus,<sup>6</sup> mille hilisem politiseeritud väärkasutus (Elbe 2002; Emden 2008; Conway 2002) teeb vajalikuks ettevaatliku ja ajalooliselt tundliku lugemisviisi – seda enam, et väikestes rahvuskultuurides, mis taotleavad poliitilist ja kultuurilist autonoomiat, põimuvad rassi, rahvuse, soo ja klassi diskursused iseäranis tihedalt. Käesolevas erinumbris tõukuvad mainitud problemaatikast kõik kolm projekti liiget: Merlin Kirikal, Ian Gwin ja Aare Pilv.

5 Mitmed tänapäeva dekadentsiuurijad rõhutavad, et mitmenäoline modernism, mis sarnaselt dekadentsiga nii jaatab kui eitab valgustusliku modernsuse traditsiooni, saab alguse just dekadentsi esteetikas (vt nt Weir 1995; Sherry 2015; Hext ja Murray 2019; Lyytikäinen jt 2020c; vt ka Potolsky ja Väljataga käesolevas erinumbris).

6 Nietzsche mõistes tekib „tõug“ alati millestki, mis ei ole veel tõug – vabast, segunenud kooslusest suguharudest ja rahvustest – lähenemine, mis sobib hästi dekadentliku vahepealsuse või üleminekulisuse kirjeldamiseks (Conway 2002).

Oleme algusest peale üritanud mõelda dekadentsist suhtes rahvuse ja rassiga (Karjahärm 1993; Kalling ja Heapost 2013; Hinrikus 2022), nende mõtestamise vahendina „perifeersetes“ väikekultuurides ning tõukudes lisaks Nietzschele selliste teoreetikute töödest nagu Johann Gottfried von Herder, Charles Darwin, Hippolyte Taine, Paul Bourget, Oswald Spengler. Nimelt määratletakse rahvusvahelises erialakirjanduses dekadentsi sageli eelkõige kosmopoliitse ja globaalse nähtusena (Potolsky 2013; Gagnier 2015). Samal ajal on rahvuslust ja rahvuslikku kultuuri peetud pigem lokaalseks ja/või „omamaiseks“. Projekti üheks eesmärgiks on olnud näidata, et suhted kosmopoliitse dekadentsi ja rahvusliku enesekuvandi vahel on märksa keerukamad: dekadents osaleb rahvuslike identiteetide ümbermõtestamises ja rekontekstualiseerimises.<sup>7</sup> Sellelt pinnalt võib väita, et Balti- ja Põhjamaade naturalismi- ja dekadentsiaruteludes silma hakkav tõu (rassi) mõiste on kaasatud nii meditsiiniliste, bioloogiliste, psühholoogiliste, filosoofiliste, antropoloogiliste kui ka esteetiliste ja poliitiliste (sageli koloniaalse iseloomuga) diskursiivsete subjektipositsioonide de- ja rekonstrueerimisprotsessi (Rossi 2009; 2020; Lyytikäinen 1997; 1998; Lyytikäinen jt 2020a; Parente-Čapková 2014; Hinrikus 2022).

### Eesti dekadentsi juhtumiuuring ja Noor-Eesti

Projekti peamine fookus on Eesti dekadentsi juhtumiuuring „perifeersetes“ Põhja- ja Baltimaade kultuuride võrdlevas kontekstis ning Lääne-Euroopa olulisemate kirjanduslike ja kunstiliste dekadentsi näidete taustal. Eesti dekadents hakkas kuju võtma 1905. aasta revolutsiooni ajal ning seda vormis ja suunas Noor-Eesti kultuuri liikumine (1905–1915). Kirjanikud Gustav Suits, Friedebert Tuglas, Johannes Aavik, kunstnikud Konrad Mägi, Nikolai Triik, Erik Obermann, heliloojad Mart Saar ja Rudolf Tobias, samuti soome-eesti kirjanik Aino Kallas ning Läti autorid Viktors Eglītis ja Viktors Dambergs osalesid aktiivselt Euroopa dekadentsisuhete ümbermõtestamises. Kuid ambivalentsele dekadentsi esteetikale aluse pannud Noor-Eesti liikumise haakusid ka mitmed kirjanikud ja kunstnikud, kes selle tegevustesse aktiivselt ei sekkunud. Olulisim neist on kahtlemata A. H. Tammsaare, kes oma paljudes artiklites samastub nooreestlaste esteetiliste vaadetega, kelle suur osa loomingust on ilmeka dekadentliku modernismi näide ja kelle Esimese maailmasõja aegne ja järgne looming esindab nietzschelikku dekadentsi mitmeti sarnaselt soome kirjandusliku dekadentsi juhtfiguuridega, nagu nt Eino Leino, Volter Kilpi, Joel Lehtonen ja L. Onerva (Lyytikäinen 1998; Parente-Čapková 2014; Ahmala 2016; Rossi 2020; Hinrikus ja Kirikal 2024). Nooreestlaste ja nende järeltulijate (k.a Siuru ja Arbujate rühmituse)

---

<sup>7</sup> Huvitava paralleeli selle kohta, kuidas dekadents modifitseeris rahvuslikku mõtet, pakub käesolevas numbris Klaarika Kaldjärve käsitus Nicaragua kirjaniku Rubén Darío *modernismo*’st.

tekstid, nagu ka visuaalsed tööd ja heliteosed moodustavad tihedalt põimunud korpuse, mis avab muuhulgas dekadentsi kui üleminekut maa- ja talupojakultuuri kollektiivselt identiteedilt (suur)linlike, individualistlike samastumismudelite suunas (Krull 2000; Koll ja Undusk 2006; Hennoste 2016; Hinrikus jt 2017; Sisask 2018; Hinrikus 2011; 2022; Abel 2025a; 2025b; Kass 2025).

Noor-Eesti 1905. aasta manifesti hüüdlause „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks“ (Suits 1905) oli üleskutse mitmekesistada kultuuriliste impulsside päritolu, võtta kriitiline hoiak mitmeti idealistliku, rahvusromantilise ärkamisaja kultuuri suhtes ning murendada baltisaksa kultuurifiltri ja vene kultuuri dominanti. Noor olemine väljendas samastumist modernse, kuid „ebaküpse“ (rahvus)kultuuriga; eurooplasteks saamine tähendas ühtaegu dekadentliku oksüümoronliku poetika ehk „noore“ ja seega ebaküpse ning „vana“ ehk küpse Euroopa kultuuri identiteedi omaksvõttu. Üks esimesi ilmekaaid näited sellisest kahetisest dialoogist „noore“ ja „vana“ kultuuri kujutiste vahel on J. Randvere *alias* Johannes Aaviku „Ruth“, mis ilmus 1909. aastal – ajal, kui dekadentlik esteetika sai eesti kultuuris laiemalt nähtavaks (Hinrikus 2006a; 2015a). See dialoog areneb eksplitsiitselt edasi Friedebert Tuglase romaanis „Felix Ormusson“ ning on lisaks veel mõne eesti autori teosele kirjutatud komplitseeritult sisse mitmesse Tammsaare teksti, eelkõige tema nn tuumdekadentsi esindusteostesse ehk kahte nietzscheliku dionüüsilisuse<sup>8</sup> käsitusega haakuvasse jutustusse „Varjundid“ ning „Kärbes“ (Hinrikus ja Kirikal 2024) kui ka nietzscheliku perspektivismiga haakuvasse romaani „Ma armastasin sakslast“. Üha kasvav huvi kiiresti moderniseeruvate Põhjamaade kultuuride vastu (Koll ja Undusk 2006; Undusk 2022), mis viimendub tänu nooreestlaste tegevustele (vt ka Olesk ja Laak 2008), tasakaalustab eesti kontekstis saksa ja vene kirjanduse ning kunsti mõjusid, mida 20. sajandi alguses tajuti üha enam kolonialistlikus või šovinistlikus võtmes (Kuldkepp 2020). Aastatel 1905–1917 viibisid poliitilistel põhjustel Soomes mitmed eesti kirjanikud ja kunstnikud; keelesugulus ja tihedad kontaktid tegid soome kultuurist eesti naturalismi ja dekadentsi ühe kõige olulisema vahenduskanali. Kuid nagu näitas näitus „Kurja lilledelapsed. Eesti dekadentlik kunst“ (Hinrikus jt 2017), pärinevad rabavaimad ning sageli ka baudelaire'liku traditsiooni mõjulised dekadentsi näited mõnevõrra hilisemast ajast ehk mitte Noor-Eesti aktiivse tegevuse perioodist, vaid Esimese maailmasõja päevilt ja selle järgsetest aastatest (Kass 2022).

Sõjakogemuse tõttu tulid nii allakäigu ja lagunemise tunnetus kui ka dekadentlikuna tajutud üleminekuseisundid Eestis ja ka teistes väikeriikides veelgi teravamalt

---

8 Seda mõistet kasutab Pirjo Lyytikäinen (2011, 251–253). *Fin de siècle'i* dekadentsi kontekstis viitab see eelkõige Nietzsche analüüsile Kreeka kultuuri apolloonilisest ja dionüüsilisest aspektist, millest ta räägib teoses „Tragöödia sünd“ (1872). Dionüüsiline tähistab ülemäärasust ja üleastumist, inimese taltsutamata „ööpoolt“, mis vastandub apolloonilisele korrale ja mõistusele.

esile. Dekadentsi mõju eesti kirjanduses ja kunstis on tuntav kuni 1930. aastate lõpuni.<sup>9</sup> 1940. aastal alanud Nõukogude okupatsioon katkestab selle arengu järsult, võttes dekadentsi mõiste kasutusele üheselt halvustavas-sildistavas tähenduses ning represioonide põhjendamise vahendina.<sup>10</sup> Põranda all arenesid dekadentliku esteetika mõjud edasi, ilmudes taas pinnale 1960. aastatel, mil poolelijäänud suundumusi püüdsid uues kontekstis jätkata korraga nii kultuuri keskmesse naasnud sõjajärgsed autorid kui ka esilekerkinud noored loojad (Lotman 2024; Väljataga 2024; Tatar 2025).

### Dekadentsi projekti tööpesad

Projekti lähte-eeldused jaotasime kolme omavahel tihedalt seotud tööpesa vahel. Esimese tööpesa „**Dekadents ja kiirenenud moderniseerumine**“ põhiküsimused on olnud järgmised: milliste diskursiivsete mustrite toel konstrueeriti kohalikku „põhja-maist identiteeti“; kuidas muutis dekadents nii diskursuse kui esteetikana väikekultuuride samastumismudeleid ja ka individuaalseid subjektipositsioone. Oleme uurinud, kuidas ja mil määral kasutati tõe mõistet nii karakteriloomes (tõusiku kuju) kui ka muude väljendusvormide, k.a stiili tasandil ning mil moel nende eri tasandite kokkumäng taastootis kultuuriliste, psühholoogiliste ja bioloogiliste üleminekuseisunditega seotud ebaautentsuse kogemusi. Samuti on meid huvitanud, kuidas põimuvad kohalikud arusaamad Põhjamaade ja laiemalt Kesk- ning Lääne-Euroopa kultuuride vastavate diskursustega.

Tuglase mõiste „tõuvaimu defitsiit“ (Tuglas [1915] 1919) väljendab ilmekalt ülikii-resti moderniseeruva eesti kultuuri olukorda, kus agraarse, provintsliku linna või metropolis elamise kogemuste väljendusvahendid omavahel segunevad ning tulemuseks on ebastabiilsuse ja liminaalsuse mitmekesised mustrid. Kuna esimese põlvkonna linnaharitlastel ja kunstnikel puuduvad kindlad keelelis-visuaalsed vahendid uue linnakeskkonna kujutamiseks, tekib „mittetõuline“ kirjandus, mis ühelt poolt seostub karakterite, situatsioonide, tegevuste ja ruumikirjelduste mehhaaniliste ülekannetega

9 Tiina Abeli (2025a) väites, nagu tekkinuks peale Esimest maailmasõda tugev vastandumine lagunemise ja allakäigu konstruktsioonidele, on põhjust kahelda. Kuigi sarnaselt visuaalkultuurile muutub ka kirjandus 1920. aastatel taaskord realistlikumaks, segunevad 20. sajandi realistliku esteetika esitused sageli dekadentsi ja/või modernismi eri vormidega.

10 Sel ajal hakkas dekadentsi mõiste tähistama kõike mitte-nõukogulikkumust nii kunstis kui kirjanduses, mille eellöögiks on juba iseseisvuse lõpupäevil ilmunud artikkel Juhan Sütistelt (1940). Dekadent ja/või formalist olemine viis kultuuri-väljalt tõrjumiseni, päädiides paljudel juhtudel autorite väljaviskamisega kunstiinstitutsioonidest. Stalinismi perioodil polnud harvad ka otsesed repressioonid. Ent dekadentsi redutseerimine ühetäenduslikult mandumiseks ja moraal-seks allakäiguks ehk selle peioratiivseks muutmine ulatub ajas kaugele tagasi. Juba varem negativiseeriti dekadentsi tulemuslikult Natsi-Saksamaal, mis päädis mitme kurikuulsalt näitusega (Entartete Kunst 1937; Entartete Musik 1938). Kuid dekadentsi ei julgenud naljalt mainida juba ka 20. sajandi alguse kirjanikud (Lyytikäinen jt 2020b, 4). Selle peioratiivseks muutmine algas õigupoolest 19. sajandi lõpus, eelkõige saksa ja prantsuse kultuuri kontekstis. Dieter Kafitzi sõnul olid *Heimatkunst*'i ideoloog Adolf Bartels ja kirjanik ning kirjanduskriitik Max Nordau kaks kõige olulisemat rahvuskonservatiivset teoreetikut, kes aitasid 19. sajandi lõpus kaasa dekadentsi mõiste ümbertähistamisele ehk selle negativiseerimisele ja selle samastamisele degeneratsiooniga (Kafitz 2004, 164; vt ka Abel 2025a; Väljataga käesolevas erinumbris).

teiste kultuuride dekadentsi näidetest ning sellega kaasneva stiililise ebaühtluse ehk paljutsiteeritud „teoreetilise euroopluse“ sündroomiga (Tuglas 1912). Teisalt poolt viitab see Tuglase mõiste ulatuslikule epistemoloogilisele murrangule, k.a teistsuguste ehk antihumanistlike subjektikäsituste esiletulekule tänu 19. sajandi teise poole ja ka 20. sajandi alguse mõtlejatele, nagu nt Schopenhauer, Darwin, Nietzsche, Marx, Freud jpt. Soome ja eesti kirjanike (L. Onerva, Eino Leino, Joel Lehtonen ja Aino Kallase, Friedebert Tuglase, Alma Ostra-Oinase, Reed Morni, A. H. Tammsaare jpt) tekstides kerkib selle sündroomi kandjana esile tõusiku kuju – mitmeti liminaalne esimese põlve linnaharitlane või kunstnik, kelle identiteeti määrab muuhulgas pinge „talupoegliku“ päritolu ja (suur)linlik-kosmopoliitse enesekuvandi vahel (Onerva 1911; Kallas [1918] 1921; Parente-Čapková 2014; Hinrikus 2022).

Projekti teise tööpesa „**Muutuvad identiteedid ja „uued naised“**“ küsimusteks on olnud, kuidas pörkuvad ja põimuvad omavahel feminiinsuse ja maskuliinsuse dekadentlikud konstruktsioonid ning kuidas need seostuvad soo ja seksuaalsuse normidega; millised kokkupuuted tekivad nietzscheliku seksismi ja Otto Weiningeri misogüünilise soosüsteemi vahel nii eesti kultuuris (Hinrikus 2006b; 2015b) kui sellest väljaspool.<sup>11</sup> Merlin Kirikal, kes on käesolevas projektis keskendunud dekadentsi ja naisemantsipatsiooni problemaatikale, uurib lisaks Johannes Semperile naiskirjanike (Alma Ostra, Sophia Vardi) teostes ilmnevat dekadentsi esteetikat ning selles avalduvat feministlikku agendat suhtes meeskirjanike sageli rõhutatult seksistliku loomingu (vt Kirikal 2023 ja tema artikkel käesolevas erinumbris).

Põhjamaade dekadentliku naiskirjanduse kontekstis ühe kõige emblemaatilisema autori L. Onerva loomingus ei põimu naistegelaste konstruktsioonides omavahel keerukal moel üksnes rahvus ja sugu, vaid ka klass, dekadentliku (mees)kunstniku kujutised, nn uue naise konstruktsioonid ning dekadentliku iluideaalina (sh diskursiivsete positsioonidena) „reaalsetele“ naistele ette antud *femme fatale*’i ja *femme fragile*’i representatsioonid. Selle tulemuseks oli selline oksüümoronlik fiktsionaalne kuju nagu dekadentlik „uus naine“ (vt Parente-Čapková 2014; 2020; 2025; Kirikal 2023 ja tema artikkel käesolevas erinumbris). Enamgi, kuna selliste osaliselt mehelikustunud ehk tugevate ning samal ajal nõrkade ehk dekadentlike nn uute naiste kujutiste funktsiooniks oli kõigutada traditsioonilist soosüsteemi (Dijkstra 1986; Stein 1975; Ledger 1997; Showalter 1990; Offen 2000; Kirss 2011), liituvad need teinekord nietzscheliku dionüüsilisuse käsitusega (vt „Tragöödia sünd“), k.a Nietzsche üle inimese ideestikuga (vt „Nõnda kõneles Zarathustra“). Eesti dekadentsi kirjanduse kontekstis tunneb teadlik lugeja kõnesoleva viiteraamistiku võib-olla kõige hõlpsamalt ära A. H. Tammsaare

<sup>11</sup> Weiningeri kohta rahvusvahelises plaanis vt Sengoopta 2000; Nietzsche kohta sooperspektiivist vt nt McNeal 2023.



näidendis „Juudit“ (1921) ning Johannes Semperi novellides „Püha umbrohi“ ja „Ristipood sfinks“ (mõlemad 1918) ning tema mitmeti ka rahvusvahelises kontekstis originaalses, nietzschelik-bergsonlikest ideedest tulvil novellikogus „Ellinor“ (1927).<sup>12</sup>

Tuglase jpt hinnangul oli 20. sajandi algus Eestis alles esimene poliitilise emantsipatsiooni faas, aeg, mil uued sotsiaalsed kihistused ja identiteedid polnud veel paika loksunud (Tuglas [1916] 1935). Näiteks kirjanik Johannes Semper identifitseeris end samaaegselt esteedi ja „barbarina“ – temas eksisteerisid koos nii „jämedad ehk loomalikud“ kui ka „liiga peened ja rafineeritud“ jooned (Semper [1912] 2013, 14).<sup>13</sup> See paradoksaalne enesekirjeldus on iseloomulik moderniseeruva väikekultuuri tõusikutele, kelle identiteeti kujundavad korraga nii kolonialistlikud kui ka mittehierarhilised rassi ja rahvuse määratlused (nt Taine'i kolmikmõju ehk rassi, miljöö ja momendi teooria, vt Vihalem 2025) ja Euroopa dekadentliku suurlinliku kunstniku kujutised. Nii Merlin Kirikal, Mikko Välimäki, Tiina Abel kui ka Aare Pilv (vt tema artiklit Visnapuust käesolevas erinumbris) on lisaks fiktsionaalsetele identiteetidele huvitunud ka kirjanike ja kunstnike „päriselulistest“ subjektipositsioonidest – nende käitumisest 1905. aasta revolutsiooni, urbaniseerumise eskaleerumise ning rahvusliku enesemääramise ja naisemantsipatsiooni ideede võimendumise (vt Tuglas 1917; vt ka Kivimäe 2008), aga ka hilisema poliitilise autoritarismi/totalitarismi kontekstis (Kirikal 2023; Pilv 2024; 2025a).

Kolmanda tööpesa „**Spirituaalne naturalism ja afektiivne esteetika**“ raames uurivad Mirjam Hinrikus ja Riikka Rossi A. H. Tammsaare ja Frans Emil Sillanpää loomingut. Termin *spirituaalne naturalism*, mille esmakasutaja on Joris-Karl Huysmans, levib nii soome kui eesti dekadentide (sh Eino Leino, Friedebert Tuglas) hulgas. Tuglas kirjeldatakse selle toel noor-eestlaste oksüümoronlikku stiiliregistrit (Undusk 2022). Jaan Unduskit järgides võib väita, et nooruse ja vanaduse, ebaküpsuse ja üleküpsuse jõuline kõrvutamise viib totaalse spirituaalsuse ja totaalse füüsilisuse pingevälja, kus ülev ja madal stiil on halastamatult koos (Undusk 2013; Seillan 2017; Hinrikus ja Undusk 2024). Selle tööpesa raames on meie jaoks olnud iseäranis olulised mitmesugused afektiivsuse ja/või emotsioonide uuringud, nt „emotsiooni kognitiivse poeetika“ ja „afektiivsuse retoorika“ käsitlused (Massumi 2002; Menninghaus jt 2017; Jameson 2013; Helle ja Holsten 2016) ning negatiivsed ja inetud tunded – melanhoolia, õõv, pessimism, ekstaas – ning nende seosed värvide, visuaalsete kompositsioonide ja tekstuaalsete strateegiatega (Ngai 2005; Rapetti jt 2012; Rose 2016; vt ka Kass 2024; 2025; Stahl 2023; vt ka Gielen ja Lotman käesolevas erinumbris).

12 Aino Kallase dekadentlik triloogia „Surmav Eros“ viipab samuti nietzscheliku dionüüsilisusega haakuvate ideede suunas. Iseäranis huvitav on selles osas „Hundimõrsja“.

13 Primitivismi ja dekadentsi seoseid on soome kirjanduses kõige põhjalikumalt uurinud Rossi 2020a; 2020b.

Lisaks üritame oma uurimustes näidata, kuidas kirjanduslike ja visuaalsete kunsti-teoste värvisümboolika, kompositsioon ja stiil toimivad afektide vahendajatena (Kass 2024); kuidas see suhestub nii Nietzsche kui tema ideedest inspireeritud dekadentide arusaamaga elust kui afektide võitlusväljast ning võimutahtest kui afektiivsuse säilitamise alusest (Luks 2024; Hinrikus ja Kirikal 2024; Parente-Čapková 2025; ning Kirikal käesolevas erinumbris); ning kuidas dekadents kui eluprotsessi vältimatu komponent seostub nii nietzscheliku inetuse mõiste kui „tugevuse pessimismiga“ (Nietzsche 1988, kd 12–13; Bernheimer 2002). Lisaks kirjanduse ja kunsti võrdlemisele tegeleme selle projekti jooksul teatud määral ka intermeedialiste seostega kirjanduse ja muusika vahel ehk nii tekstuaalsete kui muusikaliste dissonantside analüüsiga (Parente-Čapková 2018; Hinrikus ja Kirikal 2024).

### **Projekti kulg ja mõjuvälja laienemine**

Kuna projekti neljas ehk eelviimane aasta on lõpusirgel, on paslik heita pilk teh-tule ja visandada ka lähiaja plaane. Projekti on juhtinud Mirjam Hinrikus. Projekti tuumikusse on kuulunud lisaks veel Jaan Undusk, Merlin Kirikal, Leo Luks, Aare Pilv (alates 2023 doktorandina) ning Tiina Abel. Projekti raames on kaitsnud edukalt kolm doktoritööd. 2022. a algul kaitses Merlin Kirikal Tallinna Ülikoolis doktoritöö teemal „„Olin lahti murdunud elule“: modernse soo ja keha kujutamine Johannes Semperi Teise maailmasõja eelses loomingus“, juhendaja Mirjam Hinrikus. 2023. a kaitses Kai Stahl Turu Ülikoolis doktoritöö teemal „Dualismid marginaaleissa: Naistekijyys ja modernisaatio Natalie Mein 1910–1920-lukujen tuotannossa“ („Dualismid äärealadel: feminism ja modernsus Natalie Mei 1910–1920. aastate loomingus“), juhendajad Tutta Palin ja Antti Kuusamo. 2024. a kaitses Tallinna Ülikoolis doktoritöö Lola Annabel Kass teemal „Inetuse ilu. Eesti dekadentsikunst 20. sajandi esimesel poolel“, juhendajad Mirjam Hinrikus ja Kersti Markus.

2023. aasta kevadel toimunud dekadentsi-konverentsi „Dekadents eesti kultuuri: tõlge ja tõlgendus“ kavandasime teadlikult valdavalt e e s t i k e e l s e n a, et luua dialoog kohalike humanitaarteadlastega enne projekti liikumist lokaalsest kontekstist väljaspoole. Alates 2024. aastast, mil projektiga liitusid kaks Soome kirjanduse uurijat, naturalismi ja dekadentsi eksperdid Riika Rossi ja Viola Parente-Čapková ning hiljem veel Soome kunsti uurija, doktorant Mikko Välimäki Helsingi ülikoolist ning Skandinaavia keelte ja kultuuride doktorant Ian Gwin USAst Washingtoni ülikoolist, on Käsnu suvekoolid muutunud ingliskeelseteks. Ka organiseerisime äsja ingliskeelse rahvusvahelise dekadentsi-konverentsi, millest anname ülevaate siinse jutu lõpus. Nende tegevuste tulemusel on retsenseerimisel artiklid dekadentsi ja rahvusluse teemal, mis ilmuvad dekadentsiuuringute erialaajakirjas Volupté ning kesken-duvad esmajoones eesti ja soome kirjandusliku ja kunstilise dekadentsi võrdlevale

uurimisele. Projekti lõpuks koostame veel ühe ingliskeelse Interlitteraria erinumbri, mis kaasab põhjamaade kunstilise dekadentsi representatsioonide hulka ka läti ja leedu dekadentsi näiteid.

Kohalikus kontekstis on dekadentsi-uurimine leidnud eest märgatavalt viljaka pinnase. 2023. aasta konverentsi viiekümnest ettekandest ning kolme laia autorkonda hõlmava erinumbri ilmunisest võib järeldada, et projekti teemapüstitused on kõnetanud suurt hulka Eesti humanitaarteadlasi.

Lisaks on korraldatud kolm dekadentsiteemalist kursust (eesti, soome ja inglise keeles): 2023. aastal erikursus Eesti Kunstiakadeemias (korraldaja Tiina Abel); samal aastal võrreldi Helsingi ülikoolis omavahel eesti ja soome kirjandusliku dekadentsi näiteid (Riikka Rossi eestvedamisel); 2025. aasta kevadel organiseeris Viola Parente-Čapková interdistsiplinaarse ingliskeelse kursuse Turu ülikoolis. Lisaks toimusid Eesti kultuuripublikule suunatud avalikud kirjandusõhtud Tallinnas ja Tartus 2024. aasta alguses – koostöös Eesti Kirjanike Liidu ja SA Kultuurilehega (Ross 2024). Projekti tegevused on viinud uute teadmiseni ka väljaspool algseid ajalisi piire (1905–1940). Mitmed uurijad on projekti tõukel asunud kaardistama dekadentsi taastuleku trajektoori pärast Teist maailmasõda nii kirjanduses kui kujutavas kunstis (Lotman 2024; Väljataga 2024; Tatar 2025). Käesolevas numbris tegeleb selle temaga Karl Ristikivi tekstikorpuse kaudu Rein Undusk, tõlgendades lisaks üldisele allakäigumeeleolude estetiseerimisele dekadentlikuna ehk siinses kontekstis rahvusülesena ka Eesti temaatika puudumist Ristikivi ajalooproosas. Unduski artiklis käsitletakse dekadentsi ja esteetismi seoseid ka avaramalt – teema, mis on kõnetanud ka mõningaid projekti tuumliikmeid ning põhjustanud nende vahel akadeemilise dispuudini viinud erimeelsusi (Luks 2025; Pilv 2025b).

Olulise lisamõõtmega on projektile andnud Nietzsche-tõlgete ja -retseptsiooni elavnemine. 2023. aasta konverentsil toimus eesti Nietzsche-tõlkijate ümarlaua arutelu, millest võttis osa kaheksa tõlkijat ning mille tulemusi kajastati ka kultuurimeedias (Luks 2023b). See omakorda innustas Jaan Unduskit tõlkima dekadentsiproblemaatika seisukohast olulisi Nietzsche teoseid „Wagneri juhtum“ ja „Nietzsche contra Wagner“ (Loomingu Raamatukogu nr 2, 2024) ning Leo Luksi avaldama valiku dekadentsi käsitlevaid fragmente teosest „Puuslikehämarus“ ja märkmeraamatutest (Akadeemia, nr 2, 2024). 2024. ja 2025. aastal toimusid Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuses seminarid, kus arutati Nietzsche eesti retseptsiooni, tõlkepraktikaid ja tekstikriitilisi küsimusi. Nende arutelude tulemusel on valminud Leo Luksil ka täismahuline eestikeelne tõlge „Puuslikehämarusest“, mis on toimetamisjärgus.

Nietzsche kõrval on projekti tõukel edendatud ka kirjandusliku dekadentsi esindustekstide tõlkimist. 2025. aasta suvel ilmus L. Onerva romaani „Mirdja“ ingliskeelne tõlge, mis sisaldab Viola Parente-Čapková (2025) põhjalikku eessõna ja kommentaari

riumi. Valmimisel on teose eestikeelne tõlge. Samuti on Ian Gwin tõlkinud J. Randvere „Ruthi“ inglise keelde (ilmumas e-raamatuna). Lisaks on koostatud bibliograafia Nietzsche varasest retseptsioonist Eestis ning tihendatud veelgi koostööd Tartu ja Tallinna Ülikooli mõtteloolastega (Jaanus Sooväli, Pille Tekku, Margus Vihalem jt).

Nelja aasta jooksul Käsmus kirjanike loomemajas toimunud suvekoolide aruteludesse on kaasatud filosoofe ja tõlkijaid üle Eesti, neil on osalenud 23 uurijat väljastpoolt projekti, sealhulgas igasuvisel külalisena Hasso Krull, kes on juba avaldanud dekadentsi ja ökoloogilise mõtlemise sünteesi („Dekadentsi ökoloogia“, Krull 2023) ning kellel on ilmumas veel mitmeid teemakohaseid töid. Projektilt lähtunud impulsid mõju ulatub ka väljapoole selle kitsamat tuumikut. Näiteks ajakiri Vikerkaar avaldas 2024. aastal nurjumise-teemalise erinumbri (nr 1–2), mida võib käsitleda dekadentsi laiendatud probleemipüstitusena; erinumbri peatoimetaja Märt Väljataga on olnud projekti viljakas koostööpartner (Väljataga 2024 ja tema artikkel käesolevas erinumbris). Samuti on just projekti tegutsemise ajal 2025. aastal kaitsnud edukalt doktoritöö frankofil Kristjan Haljak („Jaan Oks ja Lautréamont: üleastuv-tume kirjandus ja luulekeele revolutsioon“, Tallinna Ülikooli Kirjastus), kes uurib võrdlvalt Jaan Oksa ja sürrealismi esiisana tuntud Lautréamont'i loomingut ning kes on hiljuti tõlkinud ka Lautréamont'i „Maldorori laulud“ (2024). Lisaks võib olulisena mainida, et (meie projektist sõltumatult) on ilmunud Théophile Gautier' esseede kogumik „Ilust kunstis“ (2024, tlk Madli Kütt ja Katre Talviste), mis tutvustab ühe dekadentsi teoreetilise võtmeautori mõtlemist eesti keeles. Kõik need seigad osutavad, et dekadents on Eesti kultuuriruumis viimastel aastatel tekitanud märkimisväärset resonantsi – osalt kindlasti uurimisprojekti sihipärase tegevuse, osalt aga laiemate rahvusvaheliste teoreetiliste nihete mõjul (Desmarais ja Weir 2022).

### Konverents dekadentsi ja rahvusluse suhetest

Lõpetuseks pakume ülevaate 2025. aasta novembris toimunud konverentsist „Peripheral“ Decadences and Forms of Nationalism“, mis kujunes oluliseks sõlmpunktiks projekti põhiteema ehk dekadentsi ja rahvusluse suhete mitmekülgse läbimängimisel. Põhiosa esinejatest saabus Balti ja Skandinaavia riikidest, kuid nende hulgas oli ka kolm esinejat USAst ning üks Inglismaalt. Osa ettekandeid keskendus üldisemate esteetiliste ja kultuuriliste kategooriate kaardistamisele. Nii eritles Jaan Undusk oma plenaarettekandes „Pilguheit dekadentlikule diskursusele Eesti perspektiivist“ dekadentsi ühelt poolt antiklassitsismiga seotud kunstipraktikana ning vastuhakuna naturalismiga seotud deterministlikule maailmavaatele, teiselt poolt aga vaimuaristokraatliku klassi kujunemise vormina üleminekuühiskonnas – üldistades dekadentsi loova kohanematuse manifestina või teadliku vastuastumisena modernistliku progressi retoorikale. Benedikts Kalnačs analüüsis läti sajandivahetuse kirjanduse polüfoonilist

esteetikat, näidates, kuidas realistlikku traditsiooni imuvad dekadentlikud tegelaskujud ja tundemärgid. Sarnast ülemineku- ja segunemisloogikat jälgisid Mirjam Hinrikus ja Riikka Rossi A. H. Tammsaare romaani „Kõrboja peremees“ puhul, rõhutades dekadentliku poeetika ja rahvuslike motiivide põimumist ning tõukudes spirituaalse naturalismi kontseptsioonist. Üsna abstraktsele, ent viljakale võrdlustasandile tõusis Kerri Kotta, kes kõrvutas klassitsistlikke, dekadentlikke ja modernistlikke kompositsioonipõhimõtteid muusikas ning analüüsis nende rakendumist eesti heliloojate teostes.

Omaajagu käsitleti rahvusluse teemat Lääne-Euroopa metropolide ning Põhja-, Kesk- ja Lääne-Euroopa perifeersete kultuuride vastastikuse suhte kaudu. Juliet Simpson näitas plenaarettekandes, kuidas Euroopa dekadents pöördub keskaja motiivide ning „liminaalsete“ rahvusluse poole, aidates nõnda rahvuskujutelmi nii kujundada kui õõnestada. Hent Kalmo uuris 20. sajandi alguse „perifeerse“ Eesti pilku dekadentlikule metropolile, kirjeldades anti-dekadentsi ja dekadentsi vahelist pingevälja kujunevas rahvuskultuuris; Kaia Sisask käsitles omakorda sama ajajärgu poleemikat tõlkelisuse ja algupärasuse üle rahvusliku kirjanduse loomise kontekstis. Johannes Semperi loomingut käsitlevas ettekandes näitas Merlin Kirikal, kuidas Semper tõlgendab Lääne-Euroopa dekadentsi vahendina omanäolise „eesti“ stiili loomiseks.

Kunstiajaloolised käsitlused pakkusid omakorda täiendust rahvusluse ja dekadentsi pingelisele dünaamikale: Tutta Palin ja Mikko Välimäki arutlesid võõrapärase dekadentsi ja omamaise rahvusromantismi mitmekesiste põimumiste üle – vastavalt skulptorite Aarre ja Wäinö Aaltoneni ning maalikunstnike Akseli Gallen-Kallela ja Pekka Haloneni näitel. Samasse temaatilisse ritta sobitus Jon Stone'i ettekanne Eric Stenbockist<sup>14</sup> kui liminaalsest dekadendist, kes tegutses eri kultuuride – briti, baltisaksa, vene ja eesti – kokkupuutepunktis.

Rahvusluse ja dekadentsi põimumist käsitleti mitmest eri suunast. Kristiāna Ābele analüüsis sajandialguse läti uusromantiliste kunstnike kolooniat *Burnieku nams* ja selle rolli läti rahvuskultuuri kujundamisel ning Signe Leth Gammelgaard näitas Herman Bangi romaanide põhjal, kuidas sajandialguse Taani kultuuris tajuti dekadentsi areneva kapitalismi ja uute majandussuhete mõjuruumis. Kristjan Haljak vaatles Jaan Oksa poeetikat kui omaaegse rahvuslusediskursuse subversiivset partnerit; Hasso Krull käsitles Gustav Suitsu dekadentliku rahvuslasena ning Aare Pilv tutvustas Henrik Visnapuu estetistlik-futuristlikku rahvuslusekontseptsiooni.

Leedu kirjandusteadlaste Aistė Kučinskienė ja Aušra Jurgutienė ettekannetest jäi kõlama tähelepanek, et dekadentsi mõiste on leedu kirjanduslikus enesetajus ja tõlgendustraditsioonis siiani üpris tõrjutud – üks neist näitas seda koolikaanoni

---

<sup>14</sup> Eric Stenbockiga on eesti uurijatest tegelnud Andreas Kalkun, kes pidas ettekande 2023. aasta konverentsil ning avaldas selle põhjal ka artikli (Kalkun 2024).

kujunemise kaudu, teine luuletaja Jonas Aistise retseptsiooni näitel. Eraldi ettekannete plokki moodustasid rassi ja tõu küsimusi käsitlevad uurimused. Solveiga Daugirdaitė analüüsis soo ja rassi problemaatikat Liūnė Janušytė romaanis „Korektūros klaida“ („Korrektuuriviga“, 1938), mis kujutab emantsipeerunud naise armusuhet mustanahalise Pariisi mehega. Robert Stilling kõneles New Yorgi 1920.–30. aastate autori Richard Bruce Nugenti loomingust, milles dekadentsi ja džässiajastu kontekstis problematiseeritakse rassipiiride hägusust. Leo Luks uuris Johannes Aaviku arusaamu eestlaste tõulisest mahajäämusest ja selle „parandamise“ võimalustest. Mirjam Hinrikuse ja Viola Parente-Čapková ettekanne paigutas Tammsaare romaani „Ma armastasin sakslast“ omaaegsete rassi-diskussioonide raamistikku, keskendudes dekadentliku tõusiku kujule ja rahvusliku enesetunde vormumisele.

Veel üks oluline fookuspunkt oli nn naisküsimus 20. sajandi alguskümnendite kultuuris. Eva Eglāja-Kristsone analüüsis Marija Eglīte päevikuid, näidates, kuidas naise enesemääratlus kujuneb dekadentlike ja rahvuslik-konservatiivsete hoiakute ristumiskohas. Eret Talviste mõtiskles Leida Kibuvitsa ja Elizabeth Bowen 1930. aastate proosaloomes kaudu rahvusliku kuuluvustunde ja modernismi seoste üle. Ian Gwini ettekanne ühendas Eesti-Soome kultuurisilla motiivi folkloorsete näkineiu- ja merineitsi-kujutistega, mis eri kirjanduslikes ja kunstilistes tööstustes võivad osutada nii *femme fatale*’i kui ka „uue naise“ sümboliteks. Veel ühest „uue naisega“ seotud motiivipesast kõneles Kai Stahl, kes keskendus Salomé kujutamislaole eesti maalikunstis ja teatris. Katarina Leppänen näitas rootsi kirjaniku Elin Wägneri romaani „Den förödda vingården“ („Laastatud viinapuuaed“, 1920) põhjal, kuidas patriarhaalne ühiskonnakord konstrueeritakse allakäigu ja dekadentsi põhjusena. Audinga Peluritytė-Tikuišienė käsitles mitme leedu poetessi loomingu näitel naise enesemääratluse keskseid kujundeid, millest eriti korduvaks osutus elupuu motiiv.

Kokkuvõtteks tõdegem, et rahvusvahelistes dekadentsi-uuringutes on väikesed Balti- ja Põhjamaade kultuurid seni olnud kas alaesindatud või sootuks kõrvale jäetud. Samuti on vähe tähelepanu pööratud dekadentsi ja Nietzsche filosoofia vahelistele seostele üleminekuseisundite kontekstis ning dekadentsi ja teiste allakäigudiskursuste (naturalism, rassiteooriad, rahvuslus) põimingute taustal. Meie projekt pakub julge avangu nende vähem uuritud aspektide suunal, näidates, et lisaks konservatiivsele rahvuslikule vaatepunktile – mille järgi dekadents on ohuks eneseteadliku rahvuse tekkele – eksisteerisid 20. sajandi alguses ja hiljemgi dekadentsi rahvuslikud vormid. Dekadents osutus paljudel juhtudel vahendiks, mille abil sõnastati rahvuslikku identiteeti just läbi kriiside, ambivalentsuse ja üleminekuseisundite. Veelgi enam, „perifeersed“ kirjandused ja muud kunstivormid ei kohandanud üksnes domineerivaid suurte kultuuride suundumusi kohalike kontekstide või keelte vajadustele.

Meid huvitavatest kunstiteostest ei saa rääkida pelgalt hilinejate ja järelejäädjate narratiivses võtmes. Balti ja Põhjala regionaalsed dekadentsi ilmingud tõlgendavad ja kujundavad ümber kanoniseeritud kultuuride kunstivorme ning nende sõnumid on paljudel juhtudel erakordselt originaalsed. Neid näiteid võib käsitleda omapäraste kunstilise dekadentsi avaldumisvormidena – häältena, mis kõlavad jõuliselt väljaspool Euroopa kultuuri keskusi ning mis ootavad oma potentsiaali täiel määral avajaid ja vahendajaid suhtes „keskustega“.

Niisiis joonistub 2025. aasta konverentsi ettekannetest ning meie projekti tegevustest välja mitmehäälselt ja -tasandiliselt arenev dekadentsikäsitlus, mis põimib omavahel dekadentsi esteetika ning rahvusluse, rassi ja soo diskursused, liigutades fookuse kitsastest „tüviteksidest“ laiemale kultuurilisele ja ühiskondlikule kontekstile. Käesolev Methise erinumber asetub sellesse dünaamilisse teaduslikku ja avalikku aruteluruumi, pakkudes nii projektis tehtu vahekokkuvõtet kui ka värskeid, edasiarendamist vajavaid vaatepunkte Eesti ja laiemalt Balti–Põhjala dekadentsi mõtestamisele. Dekadents on viimastel aastatel tekitanud Eesti kultuuriruumis märgatavat elevust. Kas tegu on juhuste õnneliku kokkulangemise, „soodsa tähtede seisu“ või nakatava eeskujuga? Võib-olla pakuvad dekadentsiuuringud hingetõmbeaega pragmaatilisest retoorikast, mis kipub üha enam ümbritsema ka kohalikku humanitaariat. Ühemõttelise vastuse pakkumine oleks ise dekadentsi ambivalentsuse-vaimu reetmine – seega jäägu see küsimus lugejale endale edasimõtlemiseks.

*Artiklit on rahastanud Eesti Teadusagentuuri grant PRG 1667 „Tsiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“.*

---

## Allikad

Abel, Tiina. 2025a. „Dekadentsi kunst. Saateks teemanumbrile.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 7–16.

———. 2025b. „Hingelise koormatuse lahendamine: Kristjan Raud, Erich von Kügelgen, Eduard Wiiralt.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 87–111.

Ahmala, Antti. 2016. *Miten tulla sellaiseksi kuin on? Autenttisuus ja itsestä vieraantuminen Joel Lehtosen varhaistuotannossa*. [Doktoritöö]. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/162077>.

Auerbach, Erich. (1946) 2012. *Mimesis. Tegelikuse kujutamine õhtumaises kirjanduses*. Tõlkinud Kalle Kasemaa. Tartu: Ilmamaa.

Bernheimer, Charles. 2002. *Decadent Subjects. The Idea of Decadence in Art, Literature, Philosophy, and Culture of the Fin de Siècle Europe*, toimetanud T. Jefferson Kline ja Naomi Schor. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press.

Bourget, Paul. (1883/1886) 2011. *Esseid kaasaja psühholoogiast*. Loomingu Raamatukogu, nr 21–23. Tõlkinud Heete Sahkai. Tallinn: Kultuurileht.

Constable, Liz, Dennis Denisoff ja Matthew Potolsky. 1999. „Introduction.“ – *Perennial Decay. On the Aesthetics and Politics of Decadence*, toimetanud Liz Constable, Dennis Denisoff ja Matthew Potolsky, 1–32. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812292480-001>.

Conway, Daniel W. 2002. „The Great Play and Fight of Forces: Nietzsche on Race.“ – *Philosophers on Race. Critical Essays*, toimetanud Julie K. Ward ja Tommy L. Lott, 167–194. Oxford: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470753514.ch9>.

Davis, Whitney. 2005. „Decadence and the Organic Metaphor.“ – *Representations* 89 (1): 131–149. <https://doi.org/10.1525/rep.2005.89.1.131>.

Desmarais, Jane ja David Weir. 2019. „Introduction.“ – *Decadence and Literature*, toimetanud Jane Desmarais ja David Weir, 1–12. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv16kkz22.6>.

——, toim. 2022. *The Oxford Handbook of Decadence*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190066956.001.0001>.

Dijkstra, Bram. 1986. *Idols of Perversity*. Oxford: Oxford University Press.

Elbe, Stefan. 2002. „Labyrinths of the Future: Nietzsche's Genealogy of European Nationalism.“ – *Journal of Political Ideologies* 7 (1): 77–96. <https://doi.org/10.1080/13569310120111709>.

Emden, Christian J. 2008. „The uneasy European: Nietzsche, nationalism and the idea of Europe.“ – *Journal of European Studies* 38 (1): 27–51. <https://doi.org/10.1177/0047244107086799>.

Foucault, Michel. 2005. *Teadmise arheoloogia*. Tõlkinud Kaia Sisask. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Gagnier, Regenia. 2010. *Individualism, Decadence and Globalization*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230277540>.

——. 2015. „Global Literatures of Decadence.“ – *The Fin-de-Siècle World*, toimetanud Michael T. Saler, 38–64. Abingdon; New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315748115-3>.

Hamon, Philippe. 1982. „Un discours contraint.“ – *Littérature et réalité*, toimetanud Gérard Genette ja Tzvetan Todorov, 119–181. Seuil.

Hatab, Lawrence J. 1981. „Nietzsche on woman.“ – *Southern Journal of Philosophy* 19 (3): 333–345. <https://doi.org/10.1111/j.2041-6962.1981.tb01439.x>.

Helle, Anna ja Anna Holsten, toim. 2016. *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.

Hennoste, Tiit. 2016. *Eesti kirjanduslik avangard 20. sajandi algul. Hüpped modernismi poole I*. Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid. Tallinn; Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Hext, Kate ja Alex Murray, toim. 2019. *Decadence in the Age of Modernism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1353/book.66190>.

Hinrikus, Mirjam, koost. 2006a. *J. Randvere „Ruth“ 19.–20. sajandi vahetuse kultuuris*. Moodsa eesti kirjanduse seminar 1. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

——. 2006b. „J. Randvere „Ruth“ ja Otto Weiningeri „Geschlecht und Charakter.“ – *J. Randvere „Ruth“ 19.–20. sajandi vahetuse kultuuris*. Moodsa eesti kirjanduse seminar 1, koostanud Mirjam Hinrikus, 145–169. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Selle asemel: --- 2011. *Dekadentlik modernsuskogemus A. H. Tammsaare ja nooreestlaste loomingus*. Dissertationes litterarum et contemplationis comparativae Universitatis Tartuensis 10. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

——. 2014. „Ambivalentsest dekadentsist ja selle sümptomitest Paul Bourget' ja Friedrich Nietzsche tekstides ning Friedebert Tuglase romaanis „Felix Ormusson.“ – *Autogenees ja*



ülekanne: moodsa kultuuri kujunemine Eestis. Collegium litterarum 25, toimetanud Rein Undusk, 199–236. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

———. 2015a. „J. Randvere's „Ruth“ (1909) as an example of literary decadence and the quintessence of Young Estonia's (1905–1915) modern ideology.“ – *Interlitteraria* 20 (2): 199–214. <https://doi.org/10.12697/IL.2015.20.2.16>.

———. 2015b. „Tammsaare's Constructions of Femininity in Light of Weininger's Concept of Sex Difference.“ – *Journal of Baltic Studies*, 46 (2), 171–197. <https://doi.org/10.1080/01629778.2014.981672>.

———. 2022. „Autentsuse probleemid: tõus(sik)rahvuslus, sünteesid ja „Felix Ormusson“.“ – *Mäng ja melanhoolia. Friedebert Tuglase romaan „Felix Ormusson“*. Moodsa eesti kirjanduse seminar 3, toimetanud Mirjam Hinrikus ja Jaan Undusk, 267–332. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Hinrikus, Mirjam, Lola Annabel Kass ja Liis Pählapuu, toim. 2017. *Kurja lilledelapsed. Eesti dekadentlik kunst / Children of the Flowers of Evil. Estonian Decadent Art*. Tallinn: Eesti Kunstimuseum, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Hinrikus, Mirjam ja Merlin Kirikal. 2024. „Dekadents ja elu. Nietzsche-bergsonlik liikumise ning voolamise esteetika Tammsaare ja Semperi varases proosas.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 108–143. <https://doi.org/10.54013/kk794a6>.

Hinrikus, Mirjam ja Jaan Undusk. 2024. „Dekadents kui ambivalentide esteetika. Segunemised ja sünteesid.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 3–26. <https://doi.org/10.54013/kk794a1>.

Jameson, Fredric. 2013. *Antinomies of Realism*. London; New York: Verso.

Kafitz, Dieter. 2004. *Décadence in Deutschland. Studien zu einem versunkenen Diskurs der 90er Jahre des 19. Jahrhunderts*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.

Kalkun, Andreas. 2024. „Soodoma varemeil.“ – *Vikerkaar* 39 (3): 42–46.

Kallas, Aino. (1918) 1921. *Noor-Eesti. Näopildid ja sihtjooned*. Tõlkinud Friedebert Tuglas. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Kalling, Ken ja Leiu Heapost. 2013. „Racial Identity and Physical Anthropology in Estonia 1800–1945.“ – *Baltic Eugenics: Bio-Politics, Race and Nation in Interwar Estonia, Latvia and Lithuania 1918–1940. On the Boundary of Two Worlds* 35, toimetanud Björn M. Felder ja Paul J. Weindling, 83–114. Amsterdam, New York: Rodopi. [https://doi.org/10.1163/9789401209762\\_006](https://doi.org/10.1163/9789401209762_006).

Karjahärm, Toomas. 1993. „Tõuküsimus Eestis iseseisvuse eel: Historiograafiline referaat.“ – *Akadeemia* 5 (7): 1347–1365.

Kass, Lola Annabel. 2022. „Hümn inetusele. Kurja õied eesti dekadentlikus kunstis.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 31 (1–2): 40–74.

———. 2024. *Inetuse ilu. Eesti dekadentsikunst 20. sajandi esimesel poolel*. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid / Tallinn University. Dissertations on humanities 88. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

———. 2025. „Dekadentsikunst: püüd ületada lagunemist ja langust.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 36–61.

Kirikal, Merlin. 2021. „Olin lahti murdunud elule“: modernse soo ja keha kujutamine Johannes Semperi Teise maailmasõja eelses loomingus. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid / Tallinn University. Dissertations on humanities 67. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

———. 2023. „Dekadentlik kirjutus kui feministlik praktika. Alma Ostra jutustus „Aino“.“ – *Keel ja Kirjandus* 66 (8–9): 873–899. <https://doi.org/10.54013/kk788a7>.

Kirss, Tiina. 2011. „„Uus naine“ ja Eesti Naisüliõpilaste Seltsi algaastad.“ – *Eesti Naisüliõpilaste Selts 100: Vaateid ajaloost*, toimetanud Rutt Hinrikus ja Tiina Kirss, 43–52. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kivimäe, Jüri. 2008. „Noor-Eesti tähendust otsides: vanu ja uusi mõtteid.“ – *Methis. Studia Humaniora Estonica*, nr 1–2. *Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus*, koostanud Sirje Olesk ja Marin Laak, 21–43. <https://doi.org/10.7592/methis.v1i1-2.467>.

Koll, Kersti ja Jaan Undusk, toim. 2006. *Åland Phenomenon: Young Estonian Artists and Writers in Åland 1906–1913*. Näitusekataloog. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Krull, Hasso. 2000. „Suurlinnade pikk vari. Baudelaire, modernism ja Eesti.“ – *Vikerkaar* 15 (10): 78–92.

———. 2023. „Dekadentsi ökoloogia. Manifest.“ – *Vikerkaar* 38 (6): 54–57.

Kuldkepp, Mart 2020. „„Kohad on siin silmale väga kenad vaadata“. Eestlased Norras ja Norra eestlaste pilgu läbi, 1876–1940.“ – *Omnibusega ümber Põhja- ja Kesk-Euroopa. Väike Skandinaavia reisisaatja*, toimetanud Elle-Mari Talivee ja Kri Marie Vaik, 176–207. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Ledger, Sally. 1997. *The New Woman: Fiction and Feminism at the Fin de Siècle*. Manchester: Manchester University Press.

Lotman, Rebekka. 2024. „Eesti dekadentlik sonett.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 158–176. <https://doi.org/10.54013/kk794a8>.

Luks, Leo. 2023a. „Dekadentsi mõiste tähendus ja kontekst Friedrich Nietzsche filosoofias.“ – *Tuna*, nr 2, 113–138.

———. 2023b. „Veider ja kangelaslik tegu – Nietzsche tõlkimine. Noppeid Nietzsche tõlkijate vestlusringist 6. mail Tallinna ülikoolis toimunud konverentsil „Dekadents eesti kultuuris: tõlge ja tõlgendus.“ – *Sirp*, 4. august.

———. 2024. „Mõõnav sugu sealpool head ja kurja. Friedrich Nietzsche vitaalsed afektid Jaan Oksa loomingus kõverpeeglis.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 74–94. <https://doi.org/10.54013/kk794a4>.

———. 2025. „Dekadentlik estetism humanitaaria programmina.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 187–196.

Lyytikäinen, Pirjo. 1997. *Narkissos ja sfinksi. Minä ja Toinen vuosisadan vaihteen kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 678. Helsinki: SKS.

———. 1998. „Kansa ja dekadenssi. Eino Leinon Sota valosta.“ – *Dekadenssi vuosisadanvaihteen taiteessa ja kirjallisuudessa*, toimetanud Pirjo Lyytikäinen, 32–55. Helsinki: SKS.

———. 2003. „The allure of decadence: French reflections in a Finnish looking glass.“ – *Changing Scenes: Encounters between European and Finnish Fin de Siècle*. *Studia Fennica Litteraria*, koostanud Pirjo Lyytikäinen, 12–30. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/sflit.1>.

———. 2011. „Decadence in the Wilderness. Will to Transgression or the Strange Bird of Finnish Decadence.“ – *Nordlit*, nr 28, 245–256. Tromsø: Septentrio Academic Publishing. <https://doi.org/10.7557/13.2062>.

Lyytikäinen, Pirjo, Riikka Rossi, Viola Parente-Čapková ja Mirjam Hinrikus, toim. 2020a. *Nordic Literature of Decadence. Among the Victorians and Modernists* 18. New York; London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429025525>.

———. 2020b. „Decadence in Nordic literature: An overview.“ – *Nordic Literature of Decadence. Among the Victorians and Modernists* 18, toimetanud Pirjo Lyytikäinen, Riikka Rossi, Viola Parente-Čapková ja Mirjam Hinrikus, 3–37. New York; London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429025525-1>.

- . 2020c. „Afterword: The specters of decadence in later Nordic literature.“ – *Nordic Literature of Decadence Among the Victorians and Modernists* 18, toimetanud Pirjo Lyttikäinen, Riikka Rossi, Viola Parente-Čapková ja Mirjam Hinrikus, 257–272. New York; London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429025525-20>.
- Massumi, Brian. 2002. „Autonomy of the Affect.“ – *Parables for the Virtual. Movement, Affect, Sensation*, 23–45. Durham, London: Duke University Press.
- McNeal, Michael, toim. 2023. *Nietzsche on Women and the Eternal-Feminine. A Critique of Truth and Values*. London; New York: Bloomsbury Publishing.
- Menninghaus, Winfried, Valentin Wagner, Julian Hanich, Eugen Wassiliwizky, Thomas Jacobsen ja Stefan Koelsch. 2017. „The Distancing-Embracing Model of the Enjoyment of Negative Emotions in Art Reception.“ – *Behavioral and Brain Sciences*, nr 40, 1–58. <https://doi.org/10.1017/S0140525X17000309>.
- More, Nicholas D. 2019. „The Philosophy of Decadence.“ – *Decadence and Literature*, toimetanud Jane Desmarais ja David Weir, 184–199. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108550826.012>.
- Ngai, Sianne. 2005. *Ugly Feelings*. Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press.
- Nietzsche, Friedrich. 1988. *Sämtliche Werke: Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*. Toimetanud Giorgio Colli ja Mazzino Montinari. München: Deutscher Taschenbuch Verlag; Berlin; New York: de Gruyter.
- Offen, Karen. 2000. *European Feminisms 1700–1950. A Political History*. Stanford: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804764162>.
- Olesk, Sirje ja Marin Laak, koost. 2008. *Methis. Studia Humaniora Estonica*, nr 1–2. Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus. <https://doi.org/10.7592/methis.v1i1-2>.
- Onerva, L. 1911. *Nousukkaita. Luonnekuvia*. 2. trükk. Helsinki: Yrjö Weilin ja Kump.
- Parente-Čapková, Viola. 2014. *Decadent New Woman (Un)Bound: Mimetic Strategies in L. Onerva's „Mirdja“*. Annales Universitatis Turkuensis, Humaniora B, 378. Turku: University of Turku.
- . 2018. „Musiikillinen mimesis symbolistis-dekadentissa kirjallisuudessa. L. Onervan *Mirdjan* sekasoinnut.“ – *Kirjallisuuden ja musiikin leikkauspintoja*, toimetanud Siru Kainulainen, Liisa Steinby ja Susanna Välimäki, 137–168. Helsinki: SKS.
- . 2020. „The Effeminate Race? Ideas and Emotions in L. Onerva's Representations of Russianness.“ – *Joutsen. Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja*, nr 4, 47–66.
- . 2025. „Introduction. L. Onerva's Decadent New Woman Seeker.“ – L. Onerva, *Mirdja: A Decadent New Woman*. MHRA Jewelled Tortoise 11, tõlkinud Eva Buchwald, 1–36. <https://doi.org/10.2307/jj.30776228.4>.
- Pilv, Aare. 2024. „Barbarus (ja Semper) ning „modernim ahvisugu“. XX sajandi esimese poole haritlasvasakpoolsuse estetikast aluspõhjast.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 144–157. <https://doi.org/10.54013/kk794a7>.
- . 2025a. „Kuidas dekadentidest saavad propagandistid. Barbaruse ja Semperi juhtum.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 168–186.
- . 2025b. „Mõtteid seoses Leo Luksi artikliga „Dekadentlik estetism humanitaaria programmina.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 197–199.
- Potolsky, Matthew. 2004. „Introduction. Forms and/of Decadence.“ – *New Literary History* 35 (4): v–xi. <https://doi.org/10.1353/nlh.2005.0011>.

———. 2013. *The Decadent Republic of Letters: Taste, Politics, and Cosmopolitan Community from Baudelaire to Beardsley*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/97808122075330>.

Pynsent, Robert B., toim. 1989. *Decadence and Innovation: Austro-Hungarian Life and Art at the Turn of the Century*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Reed, John R. 1985. *Decadent Style*. Athens, Ohio: Ohio University Press.

Rapetti, Rodolphe, Richard Thomson, Frances Fowle, Anna-Maria von Bonsdorff ja Nienke Bakker. 2012. *Symbolismin maisema 1880–1910. Gallen-Kallela, Gauguin, van Gogh, Hodler, Kandinsky, Mondrian, Monet, Munch, Simberg, Strindberg, Whistler*. Ateneumin taidemuseon julkaisuja 64. Helsinki: Ateneumin taidemuseo.

Rose, Gillian. 2016. *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials*. 4. trükk. London: SAGE.

Ross, Johanna, Leo Luks, Mirjam Hinrikus ja Jaan Undusk. 2024. „Fragmente dekadentsist: Nietzsche, Tammsaare ja teised.“ – *Looming*, nr 5, 660–672.

Rossi, Riikka. 2009. *Särkyvä arki: naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.

———. 2020a. *Alkukantaisuus ja tunteet. Primitivismi 1900-luvun alun suomalaisessa kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1456. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

———. 2020b. „Primitivism and spiritual emotions: F. E. Sillanpää's rural decadence.“ – *Nordic Literature of Decadence*, toimetanud Pirjo Lyytikäinen, Riikka Rossi, Viola Parente-Čapkova ja Mirjam Hinrikus, 119–135. New York; London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429025525-9>.

Semper, Johannes. (1912) 2013. *Päevaraamatud*. Tartu: Ilmamaa.

Seillan, Jean-Marie. 2017. „Naturalisme spiritualiste.“ – *Dictionnaire des Naturalismes*, toimetanud Collette Becker ja Pierre-Jean Dufief, 679–681. Paris: Honoré Champion.

Sengoopta, Chandak. 2000. *Otto Weininger. Sex, Science and Self in Imperial Vienna*. Chicago: University of Chicago Press.

Sherry, Vincent. 2015. *Modernism and the Reinvention of Decadence*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139941570>.

Showalter, Elaine. 1990. *Sexual Anarchy: Gender and Culture at the Fin de Siècle*. New York: Viking.

Sisask, Kaia. 2018. *Noor-Eesti ja prantsuse vaim*. Acta Universitatis Tallinnensis. Humaniora. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Stahl, Kai. 2023. *Dualismit marginaaleissa: Naistekijyys ja modernisaatio Natalie Mein 1910–1920-lukujen tuotannossa*. Turun yliopiston julkaisuja / Annales Universitatis Turkuensis B, Humaniora, 639. Turku: Turun yliopisto.

Stein, Joseph. 1975. „The New Woman and the Decadent Dandy.“ – *Dalhousie Review* 55 (1): 54–62.

Suits, Gustav. 1905. „Noorte püüded.“ – *Noor-Eesti* I, 3–19. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Sütiste, Juhan. 1940. „Meie uusromantika pärapoesia.“ – *Varamu*, nr 5–6, 498–510, 582–596.

Tatar, Tõnis. 2025. „Tõnis Vindi 1970. aastate aktikunstist dekadentsiesteetika taustal.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 141–167.

Tuglas, Friedebert. 1912. „Kirjanduslik stiil.“ – *Noor-Eesti* IV, 23–100.

———. (1915) 1919. „Kriitiline intermezzo.“ – *Aja kaja*. 1914–1919, 22–41. Tartu: Noor-Eesti.

———. (1916) 1935. „A. H. Tammsaare.“ – *Kriitika* III, 81–136. Tartu: Noor-Eesti.

———. 1917. „Siuru ja rahvusliku enesemääramise idee.“ – *Sakala*, 13. november, nr 131.

Undusk, Jaan. 2009. „Repertoorium. Saatetekste Tuglase teostele.“ – Friedebert Tuglas, *Valik proosat. Kommenteeritud autoriantoloogia*, koostanud Jaan Undusk, 453–677. Tallinn: Avita.

———. 2013. „Tuglase sümbolistlik manifest.“ – Friedebert Tuglas, *Kogutud teosed*, kd 12. Juhan Liiv, 472–479. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

———. 2022. „Panteism ja inimsuhted. Friedebert Tuglase elutundest.“ – *Mäng ja melanhoolia. Friedebert Tuglase romaan „Felix Ormusson“*. Moodsa eesti kirjanduse seminar 3, toimetanud Mirjam Hinrikus ja Jaan Undusk, 191–233. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Vihalem, Margus. 2025. „Hippolyte Taine ja tema „Philosophie de l'art“: kunsti looduslikud alused.“ – *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 34 (1–2): 17–35.

Väljataga, Märt. 2024. „Eesti nõukogude loojak.“ – *Keel ja Kirjandus* 67 (1–2): 197–209. <https://doi.org/10.54013/kk794a10>.

Weir, David. 1995. *Decadence and the Making of Modernism*. Amherst: University of Massachusetts Press.

---

**Mirjam Hinrikus** – PhD, Underi ja Tuglase Kirjandusinstituudiga seotud projekti „Tsiiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ juht. Uurimisvaldkonnad on dekadents, modernism, feminism, A. H. Tammsaare, Noor-Eesti skandinaavia (eelkõige soome) ja Lääne-Euroopa võrdlevas kontekstis, Nietzsche retseptsioon eesti kirjanduses.

E-post: [mirjam.hinrikus\[at\]gmail.com](mailto:mirjam.hinrikus[at]gmail.com)

**Leo Luks** – PhD, filosoof ja kirjanik, Eesti Maaülikooli maamajanduse ökonoomika õppetooli vanemlektor; Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjandusinstituudi vanemteadur, projekti „Tsiiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ põhitäitja. Peamised uurimisvaldkonnad: nihilism, dekadents, kirjandusfilosoofia, Nietzsche filosoofia, fenomenoloogia.

E-post: [leoluks\[at\]hot.ee](mailto:leoluks[at]hot.ee)

**Aare Pilv** – Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjandusinstituudi ja Tartu Ülikooli nooremteadur, projekti „Tsiiviliseeritud rahvuse teke: dekadents kui üleminek 1905–1940“ täitja, kelle doktoritöö tegeleb poeetiliste tehnikate ja esteetika rolliga individuaalses ja kollektiivses eneseloomes, sh ka 20. sajandi esimese poole estetistlike ja avangardistlike luuletajate (Barbarus, Semper, Visnapuu) maailmavaatelite ja eluhoiakuliste dünaamikatega.

E-post: [pilvaare\[at\]gmail.com](mailto:pilvaare[at]gmail.com)

## Introduction: A Three-Part Special-Issue Series on Decadence and the Project's Framework

Mirjam Hinrikus, Leo Luks, Aare Pilv

**Keywords:** decadence, naturalism, modernism, modernization, liminality, Friedrich Nietzsche

This introduction presents the third part of a three-part special-issue series on artistic—above all literary—decadence, developed within the research project “The Making of a Civilized Nation: Decadence as Transition, 1905–1940.” Taken together, the three issues (the first published in *Keel ja Kirjandus* 2024, nos. 1–2, and the second in *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 2025, vol. 34, nos. 1–2) map the current state of Estonian decadence studies and position them within Nordic—especially Finnish—and broader European scholarly contexts. Because the earlier introductions were unable to elaborate on the project’s aims or conceptual framework, this essay outlines its theoretical foundations, methodological approach and principal activities.

The project understands decadence primarily as a discourse and aesthetic of transitional states. In rapidly modernizing *fin-de-siècle* societies, decadence registers experiences of decay, decline, fragmentation and instability while simultaneously enabling imaginaries of renewal. The project compares representations of decadence in Nordic and Baltic cultures with those in French, German, English and Russian art and literature. It proceeds from five premises:

- (1) decadence is tied to accelerated modernization and its spatial, temporal, moral, biological and aesthetic upheavals;
- (2) responses to such transitions are affectively ambivalent;
- (3) decadence reflects volatile transformations of identity—national, racial, gendered, sexual and political;
- (4) decadent aesthetics often merge with naturalist discourses of decline; and
- (5) Nietzsche’s conception of decadence, along with his reflections on nation and race, provides an essential interpretive framework.

Decadence is approached in two interrelated senses: first, as a discursive network of practices that attribute both negative and positive values to decline and fragmentation; and second, as an aesthetic mode that interacts with naturalism, symbolism, impressionism, expressionism, modernism, as well as philosophical and (pseudo)scientific discourses. Given the hybrid nature of decadent aesthetics, the project examines two types of artistic decadence: so-called core decadence and, in a broader sense, examples of artistic decadence (see Lyytikäinen et al. 2020). This broader conception of decadence helps to explain its entanglements with realism, naturalism and modernism.

The project’s central case study is Estonian decadence, including the Young Estonia movement and its successors. Key writers, artists and composers—Gustav Suits, Friedebert Tuglas, A. H. Tammsaare, Johannes Aavik, Aino Kallas, Alma Ostra-Oinas, Sophia Vardi, Nikolai Triik, Konrad Mägi, Erik Obermann, Kristjan Raud, Mart Saar, among others—reinterpreted European decadence in dialogue with Finnish decadence (L. Onerva, Eino Leino, Joel Lehtonen, F. E. Sillanpää) while negotiating the tension between a “young” national culture and “override” European traditions. A. H. Tammsaare’s work emerges as a major example of Nietzschean-inflected decadent modernism. A crucial theme is the transition from rural, collective identities to urban, individualist ones, as well as the formation of a decadent-national style amid competing German, Russian, French and Nordic (August Strindberg, Knut Hamsun, Herman Bang, Amalie Skram, J. P. Jacobsen etc.) and above all Finnish influences.

The project is organized around three interlinked research clusters. The first examines decadence and accelerated modernization, using concepts such as Tuglas's "deficit of racial spirit" to elucidate stylistic instability and liminality in early urban literature. The second explores changing identities and the emergence of "new women," analysing how gender norms, feminist agendas, and misogynistic discourse intersect in the works of Estonian decadent-modernist authors. The third cluster, "spiritual naturalism and affective aesthetics," investigates how decadence mediates affect, emotion, colour symbolism, and composition in works by Tammsaare, Sillanpää plus artists such as Nikolai Triik, Konrad Mägi, Ado Vabbe, Natalie Mei, Erna Brinckmann, Ida Adamson, Oskar Kallis, Eduard Wiiralt and others, drawing on Nietzschean notions of affective struggle and the will to power.

Over four years, the project has expanded substantially: it has produced several PhD dissertations; organized academic courses and seminars on decadence; published translations (including Nietzsche and key decadent texts); and arranged summer schools, public events and international conferences. It has also stimulated new research into the post-war afterlives of decadence in Estonian literature and art. The recent conference "Peripheral Decadences and Forms of Nationalism" (November 2025) demonstrated the project's broader contribution: integrating the small Baltic and Nordic cultures into global decadence studies and showing how decadent aesthetics could reshape national identities rather than merely threaten them.

Ultimately, the project argues that peripheral cultures were not passive recipients of metropolitan models. Rather, they reinterpreted and transformed European decadence in original ways, creating distinctive artistic idioms that challenge centre-periphery narratives and open new avenues for comparative research.

**Mirjam Hinrikus** (PhD), is currently leading the project *Emergence of a Civilized Nation: Decadence and Transitionality, 1905–1940* at the Under and Tuglas Literature Institute of the Estonian Academy of Sciences. Her research fields include decadence, modernism, feminism, A. H. Tammsaare, Young Estonia in a comparative Scandinavian (especially Finnish) and Western European context and the reception of Nietzsche in Estonian literature.

E-mail: mirjam.hinrikus[at]gmail.com

**Leo Luks** – PhD, philosopher and writer, senior lecturer at the Chair of Rural Economics, Estonian University of Life Sciences, and senior researcher at the Under and Tuglas Literature Institute of the Estonian Academy of Sciences; PM in the project *Emergence of a Civilized Nation: Decadence and Transitionality, 1905–1940*. His main areas of research include nihilism, decadence, philosophy of literature, Nietzsche's philosophy, phenomenology.

E-mail: leoluks[at]hot.ee

**Aare Pilv** is a junior researcher / PhD student at the Under and Tuglas Literature Institute of the Estonian Academy of Sciences and the University of Tartu; participates in the project *Emergence of a Civilized Nation: Decadence and Transitionality, 1905–1940*. His doctoral thesis deals with the role of poetic techniques and aesthetics in individual and collective self-poiesis, including the dynamics of the worldviews and life-attitudes of aesthetic and avant-garde poets of the first half of the 20th century (Barbarus, Semper, Visnapuu).

E-mail: pilvaare[at]gmail.com